

Religie, christendom en politiek vanuit filosofisch perspectief

- Het christelijke belemmert de politiek niet, maar maakt haar juist mogelijk en waardevol -

Pieter Jan Dijkman
Vereniging voor Wijsbegeerte
Den Haag, 19 mei 2015

Opzet

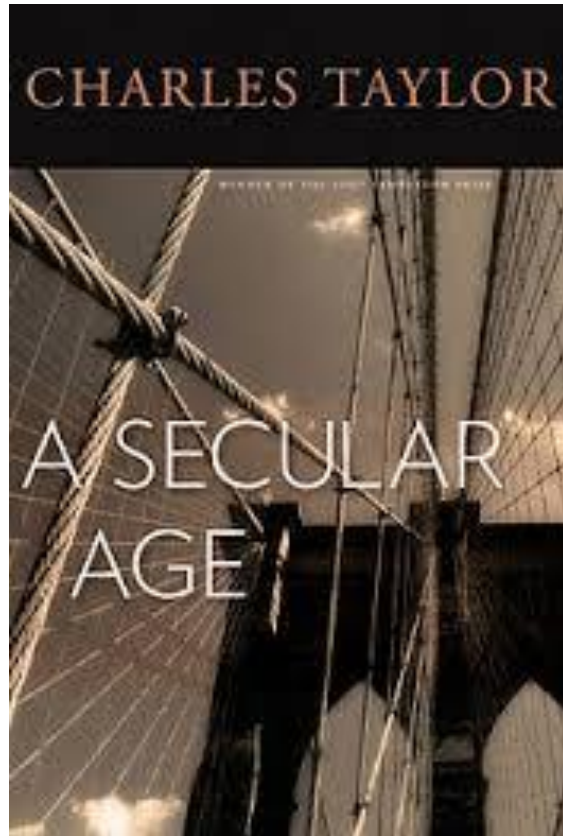
- 1) Inleiding
- 2) Waarom is religie een probleem geworden?
 - 2.1 Secularisatie?
 - 2.2 Instrumentalisering van de politiek
- 3) Wat is het hedendaagse mens- en wereldbeeld?
 - 3.1 Kenmerken dominante samenlevingsvisie
 - 3.2 Intermezzo: Bernard Mandeville
- 4) De politiek-theologische erfenis van een christelijk continent
- 5) Verhouding tussen het christelijke en het politieke
 - 5.1 Religieuze politiek als een sociale praktijk van goed samenleven
 - 5.2 Uitdagingen voor de politieke orde
- 6) Besluit

Tegenstellingen tussen moderne politieke orde en religie

- 1) Politiek als strijd tegen religie in naam van vrijheid <-> religie doet een beroep op democratie en tolerantie
- 2) Politiek als een machtsmodel <-> religie als gemeenschapsstichtend en verbindend
- 3) Politiek als een kwestie van middelen en maatregelen <-> religie vraagt aandacht voor verheven perspectieven (spiritualiteit, interactie, toewijding, overgave)

Secularisatie is geen overtuigende verklaring voor het ongemak met religie in het publieke en politieke domein

- Drie betekenissen van secularisatie:
 - Geloofspraktijk: ontkerkelijking
 - Institutioneel: terugtreden van religie uit het publieke domein
 - Religie als (interessante) optie, als keuzemogelijkheid
- Religie verdwijnt niet, ze neemt alleen een andere verschijningsvorm aan

De Lage Landen en **het hogere**

De betekenis
van geestelijke
beginselen in
het moderne
bestaan

Gabriël van den Brink (red.)

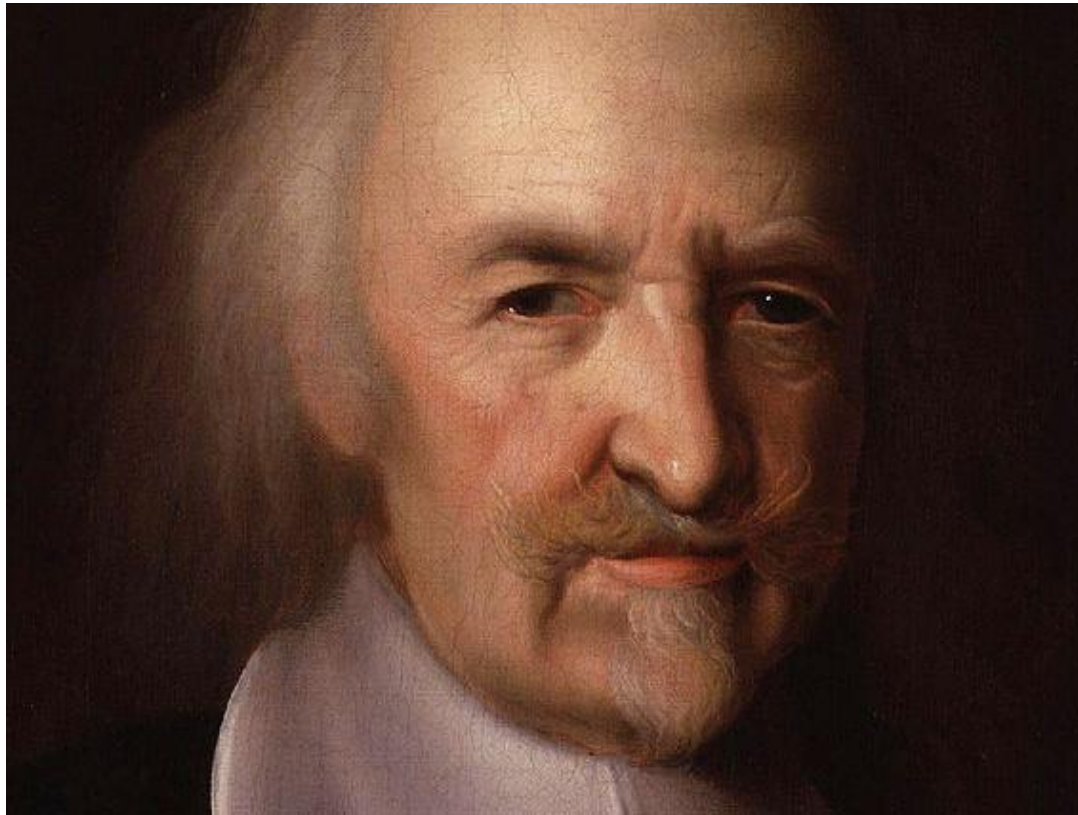
AMSTERDAM UNIVERSITY PRESS

Instrumentalisering van de politiek

- Idealen worden als instrumenten gezien om kiezers te trekken
- De overheid ontleent haar legitimiteit aan het streven naar modernisering:
 - Geloof in economische vooruitgang en processen als rationalisering, technocratisering en schaalvergroting
 - Radicaal omhelzen van globalisering
 - Geloof dat burgers door individualisering en secularisering los komen van oude zuilen en als zelfstandige en rationeel handelende wezens hun eigen toekomst uit kunnen stippelen
- Mensen worden voorgesteld als objecten en instrumenten van beleid

Kenmerken dominante samenlevingsvisie

- De procedure gaat boven de waarheid
- Individu gaat vooraf aan de gemeenschap
- De publieke sfeer staat los van de private sfeer

Thomas Hobbes (1588-1679)

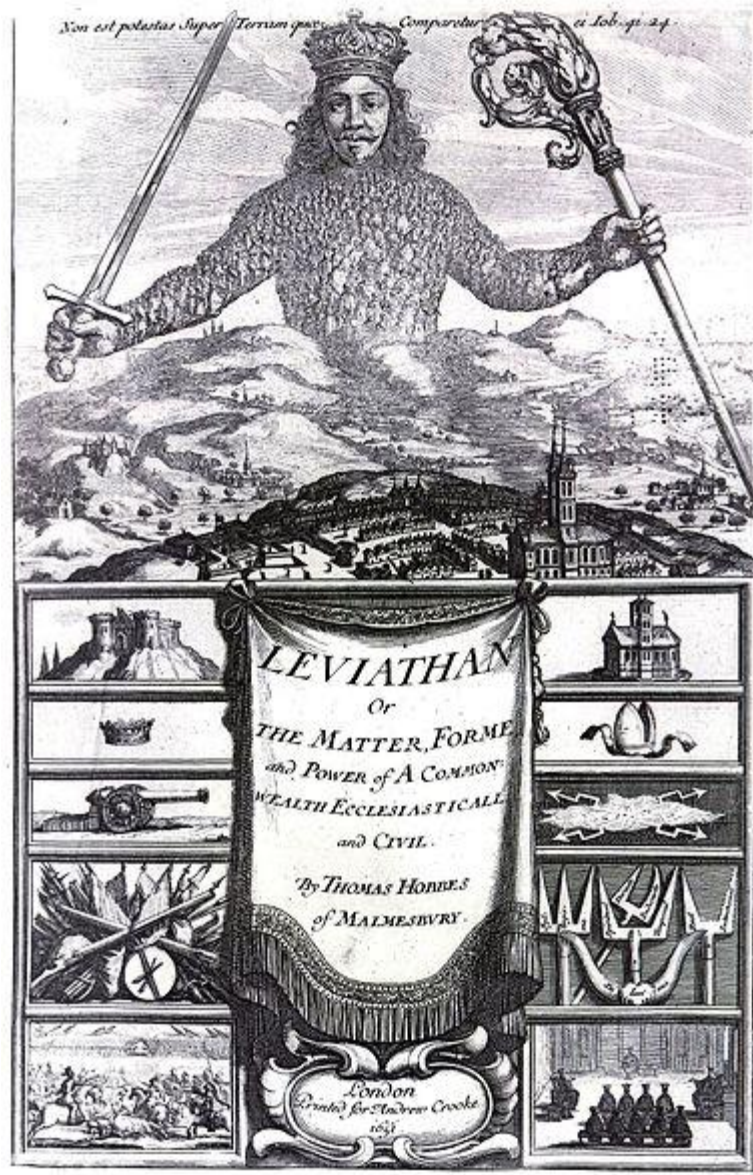
“Er is geen finis ultimus (uiteindelijke doel) of summum bonum (hoogste goed) zoals dat in de boeken van de oude moraalfilosofen ter sprake komt.”

Thomas Hobbes:

**“Auctoritas, non
veritas facit legem”**

(Macht maakt de wet,
niet de waarheid)

Voorblad van het boek *Leviathan* van
Thomas Hobbes

Kenmerken dominante samenlevingsvisie

- De procedure gaat boven de waarheid
- Individu gaat vooraf aan de gemeenschap
- De publieke sfeer staat los van de private sfeer

Bernard Mandeville (1670-1733)

***De fabel van de bijen (1713)
en Vrije gedachten over
godsdienst, kerk en
volksgeluk (1720/1729)***

“Mensen zijn van nature eigenbatige, onhandelbare en koppige schepselen. Wat hen sociabel maakt, is hun behoefte en bewustzijn dat ze elkaars hulp nodig hebben om het leven genoeglijk te maken. En wat ervoor zorgt dat deze hulp vrijwillig wordt gegeven en blijvend is, zijn de winsten of het profijt dat toevallig aan de nijverheid voor de diensten die zij aan anderen levert (...)”

- **Heersende wereldbeeld:** de wereld is een vijandige plek en het toneel van strijd om leven mogelijk te maken. Dat wat nodig is om te leven, is schaars en de inzet van rivaliteit. Om deze strijd niet te laten eindigen in het recht van de sterkste moeten er grenzen worden gesteld aan de menselijke willekeur.
- **Christelijk-theologische wereldbeeld:** de wereld een plaats gegeven om in samenhang met God en met de medemens te leven. De oorspronkelijk door God bedoelde ordening is door de zonde verstoord. Mensen werden vervolgens geroepen om met en voor elkaar verantwoordelijkheid te nemen, om zo het goede leven na te streven. Om deze roeping serieus te nemen, moet het verlangen naar een waarachtig goede leven worden gestimuleerd.

De politiek-theologische erfenis van een christelijk continent

- 1) Een lange traditie van gelijkwaardigheid
- 2) Het gesprek in de publieke ruimte, de communicatieve praxis (publieke domein is deels ontstaan door de inzet van kloosterorden)
- 3) Deugdethiek
- 4) Besef van het tekort

Abraham Kuyper (1837-1920)

Kanttekeningen bij christelijke beginselpolitiek

- De rol van politiek kan worden overschat: de politiek heeft een bescheiden strekking en een tijdelijk karakter. Het is aan de kerk om het Evangelie te verkondigen.
- De sfeer van de politiek is een andere dan die van het geloof en de kerk. In de politiek gaat het om macht, om dwang. In de kerk gaat het om liefde, op basis van vrijwilligheid.
- Het is pretentief om in naam van Christus politiek te bedrijven. We zijn beperkte mensen.
- De vooronderstelling dat de samenleving van God los is, is problematisch. Zelfs al geloven mensen niet in God, ze hoeven niet van God los te zijn.
- De politieke opvatting erachter is verouderd: de politiek is niet meer zozeer dé vormgever van de samenleving zoals ze dat een eeuw geleden was, maar veelmeer een verlengstuk van de samenleving.

Toekomst voor religieus geïnspireerde politiek?

- Christelijke politiek hoeft niet te worden opgevat als *beginselpolitiek*, alsof christenen hun christelijk geloof een samenleving moeten inbrengen.
- Christelijke politiek kan beter worden opgevat als een *sociale praktijk* van vreedzaam en goed samenleven met elkaar.
- De taak van christelijke politiek is om vanuit een christelijke visie plaatsen aan te wijzen waar goed leven zich aandient en daarbij aan te sluiten, zonder ze over te nemen

Hoe?

1. Handelen en denken vanuit het beeld van de verantwoordelijke en creatieve mens: mensen zijn met en voor elkaar verantwoordelijk.
2. Betrouwbare politici: *practice what you preach* en stel de christelijke deugden (luisteren, vertrouwen, vergeven) centraal in het politiek handelen.
3. Bevorder initiatieven die het goede samenleven bevorderen.
4. Waak over de fundamentele rechten van alle mensen en sta voor de rechten van religieuze en culturele minderheden.